

13. Кубинська І.О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АН України. – К., 2000. – 193 с.
14. Майборода Г.Я. Соціально-педагогічний потенціал українських народних обрядів у системі формування морально-духовних цінностей особистості: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05; 13.00.01 / Черкаський держ.ун-т ім.Б.Хмельницького. – Черкаси, 1996. – 193 с.
15. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. – К.: Рад.шк., 1990. – 31 с.
16. Макаренко А.С. Сочинения: В 7 т. – М.: Просвещение, 1951. – Т.5. – 355 с.
17. Морозов А.С. Педагогічні основи формування правової культури у майбутніх працівників міліції: Методичний посібник. – Херсон: ХФ ЗІОІ МВС України, 1997. – 52 с.
18. Падалка О.С. та ін. Педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 1995. – 254 с.
19. Словарь по этике / Под ред. А.А.Гусейнова, И.С.Кона. – 6-е изд. – М.: Политиздат, 1989. – 420 с.
20. Ярмоленко О.Д. Системний підхід до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Черкаський педагогічний ін-т. – К., 1995. – 176 с.

УДК 371.7:504:330.3 (477)

О.П. Матеюк

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена розгляду основних педагогічних умов як сукупності суб'єктивних і об'єктивних чинників формування екологічної культури студентів економічного профілю, та моделі цього процесу, за допомогою якого у них відбувається поступова зміна взаємовідносин з навколишнім світом через трансформацію стереотипів, при цьому в першу чергу змінюється духовний світ їх особистості та його екологічна складова.

The article is dedicated to the analysis of the principle pedagogic conditions as the totality of subjective and objective factors of ecological culture forming of the students-economists, and the models of the process through which the gradual changing of the mutual relations with the outer environment through the stereotypes transformation takes part in them, at the same time the spiritual world of their personality and its ecological component changes at the first time.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Усвідомлення ученими першопричини критичного стану навколишнього середовища сприяло продукуванню ними висновку про те, що екологічна криза за своєю сутністю носить світоглядний, духовно-етичний характер. Вони вважають, що ядром освіти сталого розвитку загалом повинна стати екологічна освіта, екологічне виховання, та, зокрема – екологічна культура [1]. Однак, проблема формування екологічної культури на засадах сталого розвитку (тобто з урахуванням його трьохкомпонентної структури) ними, зазвичай, не розглядалась. Тобто, дослідження з цієї тематики є в основному дещо розрізненими та методологічно роз'єднаними. Зважаючи на неоднозначність підходів до вирішення проблеми формування екологічної культури студентів, єдина цілісна наукова теорія на засадах сталого розвитку є на сьогодні ще недостатньо розробленою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано рішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми взаємодії людини, суспільства і природи достатньо широко висвітлені у роботах зарубіжних вчених А. Швейцера, Б. Коммонера, Е. Пестеля, А. Печчеї. У методологічному плані певний інтерес викликають роботи М. М. Мамедова, Ю. Г. Маркова, А. Д. Урсула, Г. В. Платонова, присвячені загальним

філософським проблемам екології, а також роботи Л. Н. Когана, Н. Д. Тарасенко, К. В. Ніканорової, що направлені на соціально-філософський аналіз культури, з'ясування її специфіки у взаємодії із природою. Другу групу досліджень представляють роботи, де розглядаються різні аспекти екологічної культури і проблеми її формування. Це, в першу чергу, стосується робіт Е. В. Гірусова, А. М. Галєєвої, І. Д. Лаптева, В. С. Ліпецького, К. Стошкус, К. І. Шиліна, А. В. Толстоухова, М. І. Хилька, В. С. Крисаченка, у яких екологічна культура розглядається як цілісне утворення.

У рамках цієї групи наукових праць визначилися два різні підходи в дослідженні екологічної культури. Перший підхід трактує екологічну культуру як соціальне явище, як одну з найважливіших характеристик культури суспільства і самої людини.

Другий підхід, який умовно можна назвати "особистісним", розглядає екологічну культуру як якісну характеристику суспільної культури особистості, її свідомості і поведінки (В. С. Ліпецький, Е. А. Плеханов, А. П. Скрипка, М. Н. Фоміна та інші).

Наявність цих двох підходів визначається тим, що екологічну культуру можна розглядати у двох аспектах: об'єктивно, як результат людської діяльності у сфері матеріального і духовного виробництва і суб'єктивно, у вигляді невід'ємної характеристики якостей людини. У широкому сенсі вона виражає досягнутий рівень взаємодії людини з природою на основі існуючого рівня розвитку всієї системи суспільних відносин, оскільки вся їх суть, сукупність всіх сфер суспільного життя в тій чи іншій мірі пов'язані з підтримкою і розвитком суспільно необхідного процесу обміну речовин між людиною і природою. У цьому випадку, людина виступає як об'єкт дії з боку соціальних інститутів культури суспільства. У вузькому сенсі через свою духовну, практичну діяльність, самоосвіту, самовиховання людина здійснює процес, в якому виступає як суб'єкт перетворення природного середовища, екологічних відносин суспільства, самої себе і своєї індивідуальної екологічної культури.

У більшості випадків ці два підходи розриваються і екологічна культура, як і будь-який інший вид культури (політичної, естетичної тощо), розглядається в широкому сенсі, як певний рівень розвитку суспільства і об'єктивні умови формування того або іншого виду культури, робляться спроби виявити суть екологічної культури, визначити структуру як на рівні суспільства, так і на рівні особистості, які вельми розрізняються між собою, вказуючи, таким чином, на складність і неоднозначність даного поняття.

Велику увагу в межах діяльнісного підходу до екологічної освіти дослідники приділяють практичним діям при формуванні екологічної культури учнів. Це питання розглядається в роботах Ю. А. Гончарової, Д. Н. Китежевої, Л. А. Коробейникової, Р. М. Нуріязова, Л. П. Салєєвої, А. П. Сидельковського, О. В. Якубової та ін. У них визначаються педагогічні вимоги щодо організації діяльності учнів у природі, що забезпечує таку взаємодію між ними, в ході якої виникає психологічна атмосфера, яка сприяє виникненню етично-ділових стосунків. Разом з М. М. Вересовим і Є. В. Орловим ми дотримуємося думки про те, що розвиток екологічної культури не може обмежуватися системою лише практичних заходів, тобто формуванням екологічних умінь і навичок.

Мета статті – визначити основні педагогічні умови та відобразити модель формування екологічної культури майбутніх економістів на засадах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що процес формування екологічної культури студентів економічних спеціальностей має здійснюватися системно, реалізуючи взаємозв'язок трьох провідних складових: екологічної освіти; екологічного виховання; еколого-практичної діяльності на засадах сталого розвитку. Обґрунтовані у дослідженні основні закономірності і принципи, складові та умови формування екологічної культури студентів створюють об'єктивні можливості розроблення педагогічної системи означеного процесу.

Педагогічні умови в науковій літературі визначено як сукупність суб'єктивних і об'єктивних факторів, що необхідні для розвитку того чи іншого явища [2]. Така сукупність залежить від цілей та завдань процесу формування екологічної культури майбутніх економістів на засадах сталого розвитку.

Аналіз досвіду виховання екологічних поглядів, переконань, поведінки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах дозволяє констатувати, що означений процес має відбуватись послідовно, за такими етапами:

- а) ознайомлення студентів з основами екологічних знань;
- б) формування ставлень студентів до екологічних проблем;
- в) формування екологічних поглядів та переконань майбутніх молодших спеціалістів;
- г) виховання екологічно безпечних звичок та елементів культурної поведінки, переконань і потреб екологічно безпечної діяльності.

Перший етап формування екологічної культури – ознайомлення з основами екологічних знань, або, іншими словами, їх засвоєння. Результатом ознайомлення з основами екологічних знань є формування відповідного ставлення (позитивного чи негативного) до екологічних проблем та їх осмислення. У загальному психологічному плані осмислення є вищим ступенем розуміння. Результатом осмислення є розуміння матеріалу, що вивчається, утворення відповідних понять та наукових знань, в яких розкривається суть пізнаних предметів і явищ, що виражається у вигляді законів, правил, висновків.

Наступний етап передбачає накопичення знань про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем, аналіз і прогнозування нескладних екологічних ситуацій, закріплення нормативних правил поведінки в навколишньому середовищі.

Зазначені позиції є однією з педагогічних умов, що сприяють удосконаленню формування екологічної культури майбутніх економістів. Наразі ми дійшли висновку, що процес формування екологічної культури студентів економічних спеціальностей має здійснюватися системно, реалізуючи конструктив трьох провідних складових: екологічної освіти; екологічного виховання; еколого-практичної діяльності. Обґрунтовані у дослідженні основні принципи, складові і умови формування екологічної культури студентів створюють об'єктивні можливості розроблення педагогічної системи означеного процесу.

У визначених педагогічних умовах у студентів-економістів значно підвищиться рівень сформованості екологічної культури особистості, якщо забезпечити:

- постійний розвиток мотивації формування екологічної культури особистості та її відповідність реальним вимогам майбутньої професійної діяльності студентів;
- урахування індивідуально-психологічних особливостей студентів вищих навчальних закладів у процесі формування їх екологічної культури;
- формування психолого-педагогічного середовища, яке буде сприятливим для формування екологічної культури майбутніх фахівців.

Педагогічними умовами становлення суб'єктивного образу Природи з позицій чуттєво-образного сприйняття є: реалізація наявних природоохоронних мотивів; принципів становлення екологічної культури; проблемних, частково пошукових і дослідницьких методів викладання з використанням асоціативних методик і еколого-педагогічного ігрового тренінгу як доміанти освітнього процесу; інтеграційний характер теоретичних знань, які виступають не як предмет засвоєння, а як рушійна сила, як засіб усвідомлення того, що складає сутність екологічних питань і загальнолюдських цінностей; досвід формування емоційно-ціннісного відношення до навколишнього світу, яке є обов'язковим компонентом змісту освіти при підготовці майбутніх економістів [3].

Реалізації цих умов було досягнуто впровадженням у навчальний процес вищих навчальних закладів моделі (рис. 1) та методики формування екологічної культури особистості майбутніх економістів на засадах сталого розвитку. Розгляд структурних компонентів цієї моделі дозволяє нам стверджувати, що чітких просторових і часових меж та вікових особливостей визначені нами напрями формування суб'єктивного ставлення до природи не мають, оскільки динаміка їх не стабільна і залежить від багатьох організаційно-педагогічних і психолого-педагогічних чинників та навіть суто індивідуальних інтелектуальних та психолого-фізіологічних особливостей студентів.

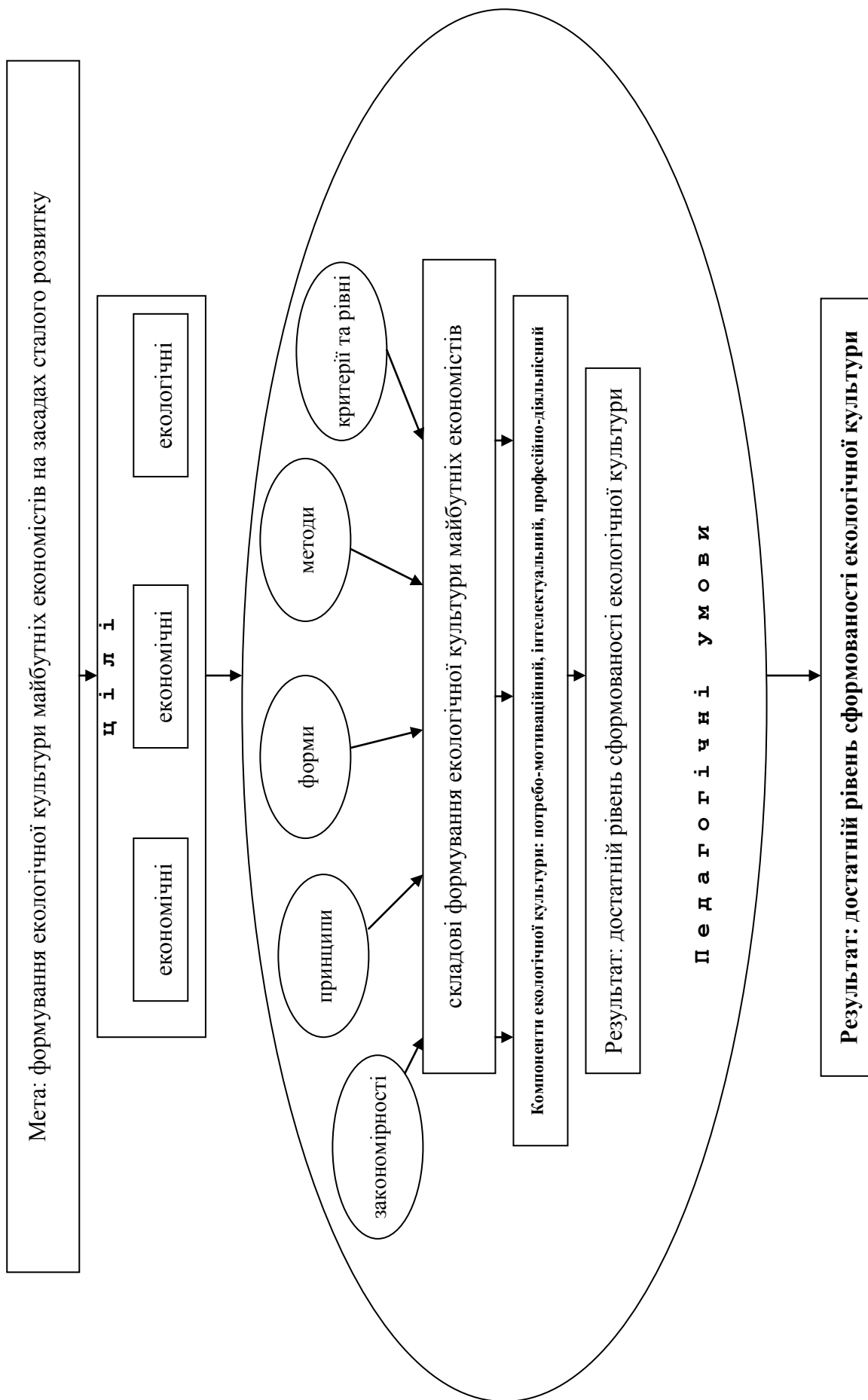

Рис. 1. Модель формування екологічної культури особистості майбутніх економістів на засадах сталого розвитку.

Висновки. Таким чином, наше бачення процесу формування екологічної культури студентів економічних спеціальностей з позиції системного підходу дає підстави розглядати її як компонент більш широкої сукупності – системи підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Для всебічного усвідомлення цілісності, послідовності, системності формування екологічної культури майбутніх економістів ми побудували структурну модель означеної системи. Аналіз практики формування екологічної культури студентів економічних спеціальностей переконує, що одним із суттєвих недоліків сучасного навчального процесу є засвоєння екологічних знань без підкріплення їх практичним досвідом щодо охорони і захисту навколишнього середовища. Це і є доцільним напрямком подальших розвідок з цієї тематики досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошин В., Третьобчук В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 8.
2. Анисимова Т. В. Педагогические условия формирования экологической культуры личности субъектов учебно-воспитательного процесса // Научные доклады. Выпуск 2. – М., 1999. – С. 33–47.
3. Лазебна О. М. Формування активної екологічної позиції особистості як психолого-педагогічна проблема / Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Збірник наукових праць. – Київ: ВіРА Інсайт, 2001. – Кн. I. – С. 131–136.

УДК 378

А.В. Міняйлова

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНИХ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті визначено роль вищих закладів технічної освіти у гуманістичному вихованні студентської молоді. Виявлено рівень сформованості уявлень студентів технічних університетів про гуманізм, гуманістичне суспільство, гуманістично спрямовану особистість.

The role of the technical higher educational establishments in humanistic upbringing of the students is determined in the article. The level of forming of the imagination about humanism, humanistic society, and humanistic personality of the technical higher educational establishments' students is discovered.

У зв'язку з переходом від індустріального суспільства до інформаційного і пов'язаними з ним цивілізаційними змінами, які ми спостерігаємо на межі другого і третього тисячоліть, людина набуває центрального місця в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Технократизм поступається людиноцентризму, відроджуються гуманістичні ідеали, відповідно з чим підвищуються вимоги до особистості. Сучасні умови стимулюють людину до подальшого морального й духовного розвитку, формування в неї таких особистісних якостей як відповідальність, комунікабельність, здібність до творчої праці і саморозвитку. Тому перед вищими закладами освіти поставлено завдання підготовки не лише фахівця своєї галузі, а формування гуманістично спрямованої особистості. Це зазначено Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, концепцією гуманітаризації вищої освіти та іншими офіційними нормативно-правовими документами держави.

У цих документах окреслено нове соціальне замовлення щодо підготовки фахівців різних галузей, пов'язане з гуманізацією та гуманітаризацією системи освіти. Але вищі